

Zhidkih T. Structural and functional components in the management of training center «College-Academy»

The structuring of a system of management training complex in unity with the contiguity of structural and logical and practical object-relationships between the types of activities that determines its resistance to destructive influences of the environment in the contemporary socio-economic conditions. The article deals with the structural and functional components of a complex of educational management (objective, functional tasks, principles and functions of management, the subjects of educational activities and facilities management).

Key words: aim, functional tasks, principles, management training complex, the subjects of educational activities, facilities management.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.

УДК 378.014.62

В. О. Зінченко

**МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ**

На сучасному етапі розвитку суспільства гостро відчувається потреба в кваліфікованих фахівцях, відповідальність за підготовку яких покладено на систему вищої освіти взагалі та на кожен з вищих навчальних закладів країни. Зміни вимог суспільства до якісної підготовки фахівців, зумовлені швидким науково-технічним розвитком та зростанням різноманітних завдань, що постали перед людством у ХХІ столітті, вимагають від вищих навчальних закладів знаходження нових підходи до навчання студентів й виявлення рівня сформованості їхньої компетентності. Серед кроків, які значною мірою можуть покращити якість підготовки фахівців, є побудова у ВНЗ власної системи управління якістю. Одним з обов'язкових компонентів такої системи є моніторинг, який у реальній практиці здебільшого зводиться до відстеження якості кінцевих результатів навчального процесу. Це не дозволяє у повній мірі врахувати весь комплекс чинників, що впливають на рівень якості підготовки фахівців, ефективно управляти якістю навчального процесу.

Наукові дослідження з проблем управління якістю підготовки фахівців свідчать, що численні внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на якість навчального процесу, потребують такого виду моніторингу, який дозволить оцінити і особливості організації навчального процесу ВНЗ, і якість підготовки фахівців. Теоретичні

аспекти моніторингу управління якістю навчального процесу окреслено в працях О. Абдуліної, В. Андрєєва, Н. Байдацької, Г. Бордовського, О. Белкіна, Г. Єльнікової, В. Кальнея, Л. Коробович, С. Кузенкової, Л. Куликової, В. Міжерікова, І. Найдьонової, О. Орлова, О. Пульбере, З. Рябової, Є. Сахарчука, Н. Селєзньової, О. Сергєєвої, С. Сіліної, Т. Стефановської, Г. Шабанова, С. Шишова та інших науковців.

Проте стан теоретичної розробленості питання моніторингу якості навчального процесу сьогодні дає можливість відстежувати тільки його результативний складник, залишаючи поза увагою організацію та реалізацію початкового процесу. Оскільки сам навчальний процес є багатокомпонентною системою взаємопов'язаних процесів та функціонує завдяки відповідно спрямованій діяльності адміністрації вищого навчального закладу, викладачів та студентів, то його якість залежатиме від якісної роботи кожного із суб'єктів навчального процесу та ефективності їхньої взаємодії. У зв'язку з цим, організація та проведення моніторингу управління якістю навчального процесу ВНЗ повинна відбуватися відносно якості організації навчального процесу управлінським складом ВНЗ на різних рівнях їхньої компетентності, якості діяльності викладачів, що реалізують навчальний процес, та діяльності студентів, які здійснюють самоуправління власною навчально-пізнавальною діяльністю у межах наявного навчального процесу.

Уважаємо, що сутність кожного із зазначених напрямів моніторингу якості навчального процесу ВНЗ потребує окремого визначення. Оскільки останнім часом докорінно змінилися погляди на роль управлінців різного рівня та підрозділи ВНЗ щодо ефективного функціонування навчального процесу та забезпечення його якості, то метою цієї статті є з'ясування сутності моніторингу якості організації навчального процесу ВНЗ.

Досягнення якості навчального процесу є основним завданням усіх суб'єктів управлінської структури ВНЗ, яка повинна забезпечити організаційно-управлінське, нормативно-правове, науково-методичне, критеріально-оцінне, програмно-інформаційне, матеріально-технічне забезпечення якості навчального процесу. Ця структура в різних вищих навчальних закладах може мати певні відмінності. До основних суб'єктів організаційно-управлінської структури належать: Вчена рада вищого навчального закладу, ректорат, інститути / факультети та їхні деканати, навчально-методичні ради та комісії ВНЗ, навчальні / навчально-методичні відділи, відділи менеджменту якості та інші підрозділи.

Оскільки наша позиція виходить з того, що навчальний процес – це система взаємопов'язаних підпроцесів (планово-програмного, організаційного, інформаційного, комунікативного, навчально-методичного, науково-дослідного, виробничого, самоосвітнього та контрольо-оцінного), то моніторинг якості організації початкового процесу ВНЗ буде зосереджено на дослідженні діяльності суб'єктів

організаційно-управлінської ланки із забезпечення якісного функціонування всіх складників навчального процесу.

Будь-який процес починається з планування. Якість планування навчального процесу відбивається не тільки на якості його планово-програмного компоненту, але й усіх інших підпроцесів навчального процесу ВНЗ. Тому моніторинг планово-програмного компоненту навчального процесу ВНЗ повинен здійснюватися насамперед щодо навчальних планів. Ліцензування та акредитація спеціальностей, підготовку яких здійснює ВНЗ, передбачає відповідність навчальних планів вимогам державного та галузевого освітнього стандарту, тобто освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) та освітньо-професійній програмі підготовки (ОПП) фахівців. Не будемо зупинятися на сутності державного та галузевого стандартів, а також їхніх складників ОКХ та ОПП, оскільки цей аспект організації навчального процесу ретельно викладено у численних працях науковців, зокрема Я. Болюбаша, І. Булах, І. Вакарчука, К. Левківського, М. Мруги, С. Ніколаєнка, М. Степка, Ю. Сухарникова, Г. Цехмістрової та інших українських дослідників.

Відповідно до вимог стандартів навчальні плани повинні містити інформацію щодо частки теоретичного та практичного навчання, кількості тижнів цього навчання у кожному з навчальних років, розподілу дисциплін за циклами соціально-гуманітарної, природничонаукової та професійної підготовки, а також приналежності дисциплін до нормативної або вибіркової частин кожного з циклу навчального плану, обсягів аудиторної та самостійної роботи, сумарного потижневого навчального навантаження, кількості іспитів та заліків на семестр, форми та терміни державної атестації. Додатково можна отримати інформацію щодо викладання кожної з дисциплін певними кафедрами вищого навчального закладу, дотримання галузевих стандартів відповідно до викладання та обсягів нормативних дисциплін, а також наявності структурно-логічних зв'язків між дисциплінами навчального плану.

Входження України до Болонського процесу поступово призвело до суттєвих змін у формуванні навчальних планів. Спочатку в окремих ВНЗ України, а потім у всіх вишах навчальні плани було приведено у відповідність до вимог кредитно-модульної системи навчання. Насамперед це стосується переведення обсягів теоретичної та практичної підготовки у кредитні одиниці. За останніми рекомендаціями Міністерства освіти та науки [1] обсяг одного кредиту складає 36 академічних годин. Ці години відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня розподіляються наступним чином:

- для ОКР «бакалавр» один кредит передбачає 16 академічних годин аудиторних занять та 20 годин самостійної роботи;
- для ОКР «спеціаліст» – 14 академічних годин аудиторної роботи та 22 години самостійної;

– для ОКР «магістр» – 10 академічних годин аудиторної роботи та 26 самостійної.

Крім того, рекомендовано [2] розподіл навчального часу в кредитах ECTS для фізико-математичних, природничих, технічних, соціально-економічних та гуманітарних напрямків, який ми подаємо у таблиці 1.

У нормативних документах також визначено співвідношення між нормативною та вибірковою частинами змісту освіти (50 : 50); мінімальний обсяг практичної підготовки (9 кредитів ECTS); форму підсумкового контролю з нормативних дисциплін циклів підготовки (іспит); сумарний обсяг базових галузевих дисциплін (до 48 кредитів), який повинен бути однаковим для всіх напрямів підготовки відповідної галузі знань і складатися з дисциплін обсягом не менш 5 кредитів ECTS; максимальне потижневе аудиторне навантаження (для бакалаврів – до 30 годин, для спеціалістів – до 24 годин, для магістрів – до 18 годин) [1; 2]. Останнє дає можливість здійснювати планування графіку навчального процесу та розкладу навчальних занять, що також підлягає моніторингу планово-програмного компоненту навчального процесу.

Таблиця 1

Розподіл навчального часу для різних напрямів підготовки

Цикл підготовки	Обсяг навчального часу за напрямами підготовки, кредитів ECTS	
	Фізико-математичний, природничий та технічний напрями	Гуманітарний та соціально-економічний напрями
Цикл соціально-гуманітарної підготовки	24	36
Цикл фундаментальної, природничонаукової та загальноекономічної підготовки	60	36
Цикл професійної та практичної підготовки	156	168

Крім того, на підставі результатів широкого громадського обговорення питань гуманітарної підготовки, встановлено перелік нормативних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки для бакалаврів усіх напрямів та їхні обсяги, а саме:

- Українська мова (за професійним спрямуванням) – 3 кредити ECTS;
- Історія України – 3 кредити ECTS;
- Історія української культури – 2 кредити ECTS;

– Іноземна мова (за професійним спрямуванням) – 3 кредити ECTS;

– Філософія – 3 кредити ECTS [379].

У наказі МОН України від 09.07.2009 р. № 642 визначено мінімальні обсяги вибіркового циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки (2 кредити ECTS), а також порядок організації процесу вільного вибору студентами вибіркового циклу та здійснення його методичного супроводу [3].

Нормативними документами окреслено трансфер кредитів, рекомендовано шкалу оцінювань знань, порядок повторного вивчення дисциплін та необхідність систематичного моніторингу накопичувальної бальної шкали успішності студентів [1].

Таким чином, моніторинг якості планово-програмного компоненту передбачає збір, систематизацію та аналіз інформації стосовно якості формування навчальних планів щодо всіх його елементів, побудови графіку навчального процесу, складання розкладу занять та наявності навчальних програм з усіх дисциплін та видів практичної підготовки студентів.

Наступним кроком моніторингу якості організації навчального процесу організаційно-управлінською ланкою ВНЗ є дослідження умов реалізації навчального процесу, яке, на нашу думку, має розпочинатися зі встановлення наявності внутрішніх документів організаційно-правового забезпечення навчального процесу. До складу таких документів повинні входити положення про організацію навчального процесу конкретного ВНЗ, ліквідацію академічної заборгованості, особливості навчання в магістратурі тощо.

Крім того, необхідно вивчати якість професорсько-викладацького складу, відповідність кваліфікації викладачів наданому їм навчальному навантаженню. Навчальне навантаження викладачів потребує дослідження стосовно дотримання співвідношення між аудиторним та позааудиторним навантаженням відповідно до зайнятих викладачами посад, наукового рівня та звання. Це співвідношення в цілому визначено Законом України «Про вищу освіту», методичними рекомендаціями Міністерства освіти щодо розрахунку навчального навантаження, а також регламентується внутрішніми нормативними документами – положенням про щорічний розрахунок навчального навантаження у ВНЗ.

Саме ж навчальне навантаження розраховується кафедрами відповідно до встановлених нормативів за кожним з видів навчальної діяльності: проведення лекцій, практичних занять, контрольних заходів, керування курсовими, дипломними, магістерськими роботами та проектами, науково-дослідною роботою студентів, керівництва навчальних та виробничих практик тощо. Відповідальність за правильність розрахунку навчального навантаження несе завідувач кафедри. Оскільки навчальне навантаження покладено в основу визначення ставок викладачів, то контроль цього розрахунку здійснюють

заступники директорів / деканів з навчальної роботи, представники навчальних відділів та відділів з менеджменту якості.

Також моніторинг якості організаційного складника навчального процесу вимагає визначення рівня задоволення усіх суб'єктів навчального процесу створенням умов для проведення різних видів навчальних занять: наявністю відповідно обладнаних аудиторій та їх достатністю, наявністю бібліотечного та навчально-методичного фонду, рівнем комп'ютеризації навчального процесу. Крім того, моніторингу підлягає організація поточної, підсумкової та державної атестації, а також позааудиторної взаємодії студентів та викладачів.

Діяльність організаційно-управлінської структури ВНЗ має бути спрямовано на відстеження наявності, повноти та рівня сучасності різноманітних джерел інформації для програмного та поглибленого оволодіння студентами навчального матеріалу, особливо інформаційних технологій та наочних навчальних матеріалів, приладів, обладнання. Зазначене буде складати сутність моніторингу якості інформаційного складника навчального процесу.

Моніторинг якості організації управліннями комунікативного підпроцесу полягає у встановленні рівня застосування сучасних педагогічних технологій та методів навчання, вивчення та розповсюдження серед викладачів різних підрозділів ВНЗ передового досвіду педагогічної діяльності. Дослідження індивідуальних особливостей студентів та формування психологічного клімату в студентській групі для організації ефективної навчально-пізнавальної діяльності безпосередньо не входить до компетентності організаційно-управлінської ланки. Проте у вищих навчальних закладах можуть створюватись структури, які допомагають студентам та викладачам вирішувати питання індивідуального розвитку, подолання адаптаційних проблем та розв'язання конфліктних ситуацій.

Значну увагу при проведенні моніторингу якості організації навчального процесу слід приділяти рівню якості його навчально-методичного компоненту. Заступники директорів / деканів, представники навчального відділу, відділу менеджменту якості повинні систематично відстежувати стан навчально-методичних комплексів (НМК) за кожною з дисциплін навчальних планів підготовки фахівців. У нормативних документах ВНЗ склад цих комплексів зазвичай детально визначено й передбачає наявність робочої програми з дисципліни, скорочений конспект лекцій, плани семінарських, практичних та лабораторних занять, завдання із самостійної роботи та методичні рекомендації щодо її виконання, питання та завдання до поточного та підсумкового контролю, рекомендовану літературу та інші елементи НМК.

Особливу увагу при проведенні моніторингу якості навчально-методичного підпроцесу потрібно приділяти ґрунтовності розробки навчально-методичного забезпечення курсових робіт та проектів,

навчальної та виробничої практик, комплексних екзаменів з фаху, дипломних та магістерських робіт та проектів.

При дослідженні якості діяльності управлінців щодо планово-програмного, організаційного та навчально-методичного компонентів навчального процесу встановлюються окремі аспекти практичної (виробничої) підготовки студентів. Це стосується обсягів і видів практичних аудиторних занять у межах навчального закладу; обсягів, спрямованості та змістовного наповнення навчальних і виробничих практик. Моніторинг виробничого компоненту навчального процесу також визначає ці аспекти реалізації навчального процесу. Втім, додатковому дослідженню підлягає рівень забезпечення базами практик, відповідність реальних умов виробництва змісту практик, можливість керівників практик та методистів відстежувати та коригувати процес набуття студентами навичок практичної діяльності.

Оскільки за останній час однією з головних вимог якісної професійної підготовки є набуття студентами навичок дослідництва, що забезпечує їх можливість у подальшому самостійно вдосконалюватись та бути конкурентноздатними в обраній сфері діяльності, то моніторинг якості організації управлінцями науково-дослідного складника навчального процесу у ВНЗ передбачає оцінювання створення умов для упровадження дослідно-експериментальної роботи у процес оволодіння студентами знань, умінь й навичок з дисциплін навчального плану; а також наявності та дієвості системи заохочення студентів до участі у науково-дослідних, науково-технічних розробках та інноваційних програмах ВНЗ. Рівень упровадження науково-дослідної діяльності у навчальний процес також характеризується організацією заходів науково-інформаційного профілю (конференцій, днів науки, олімпіад, конкурсів, семінарів тощо) у межах вищого навчального закладу та сприянням розповсюдження результатів науково-дослідної діяльності студентів на регіональному, державному та міжнародному рівнях.

Ми вже звертали увагу на значний обсяг самостійної роботи у підготовці студентів. Відомо, що самостійності не можна навчити, проте необхідно створювати умови для оволодіння студентами навичок самостійної діяльності. Щодо діяльності організаційно-управлінської структури створення таких умов передбачає виявлення наявності завдань із самостійної роботи та методичних рекомендації щодо їхнього виконання, ґрунтовності розробки цих завдань та рекомендації, чіткого порядку та термінів надання результатів самостійної діяльності викладачеві, а також їх оцінювання. Крім того, самостійна діяльність потребує організації умов для взаємодії студентів та викладачів, тобто графіків та місця проведення консультацій і захисту самостійної роботи.

Оскільки навчальний процес має, крім процесної, ще й результативну сторону, то моніторинг якості організації навчального процесу повинен досліджувати й контрольо-оцінний компонент навчального процесу. Діяльність управлінців, у зв'язку з цим, буде

оцінюватись відносно створення уніфікованої системи оцінювання результатів всіх видів навчально-пізнавальної діяльності студентів, системи морального й матеріального стимулювання успішної навчально-пізнавальної діяльності студентів, реалізації у навчальному процесі всіх передбачених навчальним планом та навчальними програмами форм контролю, розробки системи оцінювання результатів професійної підготовки студентів під час державної атестації та відповідності форм її проведення вимогам галузевих стандартів.

Таким чином, моніторинг якості організації навчального процесу передбачає дослідження результатів діяльності суб'єктів організаційно-управлінської структури до складу якої входять Вчена рада, ректорат, директорати / деканати, навчально-методичні ради та комісії ВНЗ, навчальні / навчально-методичні відділи, відділи менеджменту якості. Збір, систематизація та аналіз отриманих даних буде стосуватися:

- якості формування навчальних планів професійної підготовки за всіма спеціальностями, розробки та реалізації графіку навчального процесу, логічності та відповідності розробки розкладу занять вимогам та нормативам;

- рівня забезпечення навчального процесу відповідними нормативними положеннями, що регламентують діяльність всіх його суб'єктів, аудиторним фондом, якості та відповідності його оснащення, а також рівня комп'ютеризації навчального процесу;

- якості професорсько-викладацького складу та відповідності наданого кожному викладачеві навчального навантаження його педагогічному досвіду, посаді, науковому ступеню та вченому званню;

- наявності, повноти та якості створених викладачами навчально-методичних комплексів за всіма дисциплінами та видами навчально-пізнавальної діяльності студентів, рівня забезпечення іншими джерелами навчальної, методичної та наукової інформації, її доступності викладачам та студентам;

- рівень упровадження у навчальний процес науково-дослідної роботи та задоволення студентів і викладачів результатами цієї діяльності;

- рівень забезпечення практичної підготовки студентів, створення дієвої системи баз практик та їх відповідності майбутній професійній діяльності випускників;

- рівня навчально-методичного та організаційного забезпечення самостійної роботи студентів, системи та порядку оцінювання її результатів;

- наявність та всебічність системи оцінювання навчальних досягнень студентів та стимулювання її успішності, стан відображення у навчальному процесі всіх форм і видів контролю.

Зазначені аспекти безпосередньо пов'язані з діяльністю викладачів, її регламентацією та спрямуванням. Тому наступним кроком нашого дослідження є визначення сутності моніторингу діяльності викладачів в управлінні якістю навчального процесу ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих навчальних закладах № 1/9-119 від 26.02.2010 р. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6810. **2. Про структуру** освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки бакалаврів : наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2010 р. № 101. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6703. **3. Про організацію** вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 р. № 642. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6703.

Зінченко В. О. Моніторинг якості організації навчального процесу ВНЗ

У статті виявлено залежність якості навчального процесу від діяльності суб'єктів організаційно-управлінської ланки ВНЗ. Визначено склад основних учасників організації та управління навчальним процесом підготовки фахівців. З'ясовано сутність моніторингу якості організації навчального процесу ВНЗ завдяки дослідженню діяльності суб'єктів організаційно-управлінської ланки по забезпеченню якісного функціонування всіх складників навчального процесу. Виявлено основні аспекти організаційно-управлінської діяльності, які потребують моніторингового дослідження.

Ключові слова: моніторинг управління якістю навчального процесу, моніторинг якості організації навчального процесу, організаційно-управлінська структура.

Зинченко В. О. Мониторинг качества организации учебного процесса ВУЗа

В статье определена зависимость качества учебного процесса от деятельности субъектов организационно-управленческой структуры ВУЗа. Определен состав участников организации и управления учебным процессом подготовки специалистов. Установлена сущность мониторинга качества организации учебного процесса в вузе посредством исследования деятельности субъектов организационно-управленческой структуры по обеспечению качественного функционирования всех составляющих учебного процесса. Выявлены основные аспекты организационно-управленческой деятельности, требующие мониторингового исследования.

Ключевые слова: мониторинг управления качеством учебного процесса, мониторинг качества организации учебного процесса, организационно-управленческая структура.

Zinchenko V. O. Monitoring of quality of the organization of educational process in a higher educational institution

In article it is specified in dependence of quality of educational process on activity of subjects of organizational-administrative structure of a higher educational institution. The structure of participants of the organization and management of educational process of training of specialists is defined. The essence of monitoring of quality of the organization of educational process in a higher educational institution by means of research of activity of subjects of organizational and administrative structure on ensuring high-quality functioning of all components of educational process is established. The main aspects of organizational and administrative activity demanding monitoring research are revealed.

Key words: monitoring of quality management of educational process, monitoring of quality of the organization of educational process, organizational-administrative structure.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.

УДК 37.036:7

О. О. Золотарьова

**ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»**

Перспективи гуманізації освіти, ствердження нових ідеалів формування духовної культури школярів, орієнтація на творчий розвиток особистості якнайбільш пов'язані із предметами мистецтва. Метою навчання мистецтва в сучасній загальноосвітній школі визначається особистісний художньо-естетичний розвиток учнів, виховання в них ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності, формування потреби в художньо-творчому самовираженні й естетичному самовдосконаленні. Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р., визначає освітню галузь «Мистецтво» за такими змістовими лініями: музична, образотворча, культурологічна. Принцип інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів – визначається одним із провідних положень сучасної мистецької освіти. Тож, перед учителем постає важливе завдання – впровадження інтегративного підходу у викладанні мистецьких дисциплін.